

Е. О. СИМОНОВИЧ
(Ленінград)

МЛИНОВЕ СПОРУДЖЕННЯ ПЕРШИХ СТОЛІТЬ н. е. НА ПІВДЕННОМУ БУЗІ

У 1949 р. загоном Середньобузької експедиції Інституту археології АН УРСР були проведені пробні розкопки на поселенні перших століть н. е. між сс. Синицівкою (бувшою Молдаванкою) і Сабатинівкою, розташованому вздовж південного схилу пологого правого берега р. Синиці¹. В закладеному на поселенні шурфі і двох розкопах загальною площею 57 м² культурний шар починався від самої поверхні і не простежувався глибше 0,70—0,80 м.

Для першого розкопу була вибрана ділянка на схилі приблизно за 75 м від р. Синиці. Вже в чорноземі було виявлено розвал обпалених кусків глиняної обмазки, яка залягала рівним шаром (на глибині 0,40 м) в північній частині розкопу і майже виходила на поверхню в південній (глибина 0,10—0,20 м). Розвал мав неправильну округло-прямокутну форму (максимальні розміри його 5,30 × 6,40 м) і був орієнтований з півночі на південь. На кусках обмазки, які часом досягали 0,20 м в діаметрі, були відбитки прутів 1—2 см товщиною і нетовстих (близько 10 см) стовпів. Ям від цих стовпів в чорноземі неможливо було простежити. Однак, без сумніву, на місці розвалу була наземна будівля стовпової конструкції, з стінами, сплетеними з прутів і обмазаними товстим шаром глини. Будівля була знищена пожежею, про що свідчать обпалені куски обмазки з відбитками обвуглених прутів. Крім того, серед кераміки є багато фрагментів, які потріскались від вогню. Кілька посудин було всередині житла, коли будівля завалилася; вони піддаються в певній мірі відновленню. Слідів печі тут не виявлено.

В південно-східному кутку розвалу обмазка залягала не суцільним шаром, а окремими ділянками, утвореними, мабуть, в результаті навмисного її розгрібання. Тут і була виявлена млинова споруда, яка складалася з великого плоского каміння, покладеного в круг, діаметром близько 1,5 м з жорном посередині (рис. 1). Простір між каменями великого розміру (0,20—0,30 м) був заповнений більш дрібними каменями та уламками стінок великих товстостінних посудин. Проміжки, які залишалися, були замазані глиною. Нижнє жорно (нижник або лежняк), як уже згадувалось, вміщене в центрі спорудження. Лежняк був зроблений з місцевого граніту, виходи якого є напроти поселення на другому березі ріки. Форма жорна неправильно ромбічна (0,36 × 0,40 м). Поверхня рівна і шорстка, посередині є випуклість, в якій зроблена конічна ямка глибиною близько 3 см. Верхнє жорно (верхник або бігун)

¹ Про існування цього поселення знав А. В. Добровольський, який раніше працював в Сабатинівці. Нам про поселення стало відомо після розвідувальної поїздки В. М. Даниленка і М. Л. Макаревича.

не виявлено. Очевидно, після пожежі обмазку розгребли і верхнє жорно зняли, щоб використати його в іншому місці.

Під описаним спорудженням була виявлена субструкція, яка являла собою свого роду фундамент з невеликих каменів та уламків масивних посудин, укладених прямо на землю. Вони повинні були надавати верхнім каменям вимостки певний похил, в основному в напрямку до лежняка. Виняток становив камінь з північного боку, на який, очевидно, вигрібалось борошно. Для вигрібання борошна була, мабуть, призначена

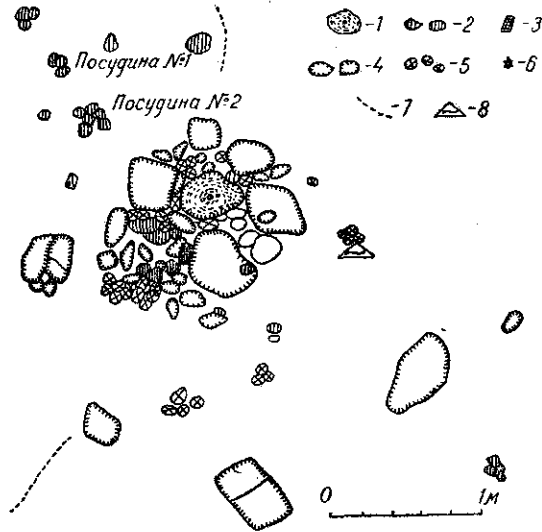

Рис 1. Млинове спорудження на поселенні в с. Синицівка.

1 — жорно; 2 — кераміка; 3 — кістка для вигрібання борошна; 4 — камені; 5 — обмазка; 6 — уламок скла; 7 — межа розвалу обмазки; 8 — залізний ключ.

широка кістка тварини, знайдена на поверхні млинового спорудження, навколо якого на віддалі близько 1 м з південного і східного боків окремо лежали дуже масивні камені неправильної форми, висотою 0,15 м, два з них досягали довжини 0,50—0,60 м.

Правильне (по колу) розташування каменів свідчить про те, що воно не було порушене. В ці масивні камені могли впиратися стовпи або жердини. В усякому разі, камені, які оточували описане спорудження, без сумніву, мали з ним певний зв'язок.

З рівня залягання роздавлених посудин і описаного спорудження можна досить точно судити про положення земляної підлоги та рівень стародавньої поверхні ґрунту. Дані нівелювання переконливо показують, що підлога і поверхня ґрунту збігалися. В якому ж взаємозв'язку була будівля з вказаним спорудженням? Нам здається, що останнє було вже поза будівлею. Так у всякому разі доводиться думати у відношенні масивних каменів, які не були навіть зачеплені при розваленні обмазки. Найбільш правдоподібно, що млин був вміщений під окремих нависом недалеко від входу в господарську будівлю, де, очевидно, зберігалися запаси.

Трохи нижче від підлоги будівлі в західній частині розкопу було виявлене ще одно цікаве спорудження. Це були камені, розташовані в ряд і поставлені один на одного. З боку схилу їх підпирала земля, внаслідок чого окремі камені зберегли своє вертикальне положення. В закладеному з західної сторони розкопу розвідувальному шурфі (довжиною 20 м) цей ряд каменів продовжувався, йдучи під стіну розкопу. В шурфах із східного боку, приблизно на лінії продовження кладки, лежали окремі розрізнені камені. Найбільш імовірно в цьому ряді каменів вбачати залишки кам'яної огорожі, покладеної насухо з підсипкою землі.

Огорожа з каміння навколо якогось простору, затримуючи води, що текли з схилу, досить швидко запливала і засипалася землею. Для створення млинового спорудження частина огорожі з східного боку розкопу була, очевидно, розібрана, і каміння використано для будівельних цілей. Інша частина огорожі біля стіни господарської будівлі в значній частині вціліла.

Серед каменів огорожі, так само як і в описаному спорудженні в цілому, зустрічались уламки кераміки культури полів поховань (табл. 1, 1).

Невеликий за площею розкоп II був закладений ближче до р. Синиці на віддалі близько 50 м від неї. Тут на глибині 0,20 м виявлено скупчення каменів, що являли собою, як виявилось після дальшої розчистки, залишки печі-кам'янки. Найбільш масивні з них концентрувались у східній частині і мали розміри 0,25—0,30 м в діаметрі. В цілому камені утворювали неправильний чотирикутник з незамкнутою південною стороною в напрямку до річки. Очевидно, зверху піч була відкрита. На жаль, стінки печі збереглись лише на невеликій висоті внаслідок неглибокого залягання; в результаті оранки вони були зруйновані.

Черинь печі був викладений невеликими каменями з слідами дії вогню, які прилягали, однак, нещільно один до одного. Таке розташування каменів череня виявлено в подібній печі, відкритій в Луці-Врублівецькій у розкопі III. Очевидно, така будова допомагала більш стійкому положенню посуду. Можна припустити, що піч знаходилася поза житлом, оскільки навколо неї слідів підлоги знайти не вдалося. Над піччю в землі, а також всередині її і між каменями печі зустрічались уламки кераміки культури полів поховань (табл. I, 3, 12, табл. II, 3, 16) і уламки кісток.

Кераміка та інші знахідки

Як і в усіх подібних пам'ятках, кераміка і тут становила переважну частину знахідок. Вся вона зроблена на гончарському крузі і поділяється на дві категорії — з шорсткою та лощеною (переважно сіроглиняною) поверхнею. Приблизне співвідношення обох груп дають підрахунки уламків кераміки в розкопі II на ділянці площею 12 м². Тут було 82 уламки кераміки з шорсткою і лише 13 уламків з лощеною поверхнею, 4 уламки належали амфорам.

Приблизно така ж пропорція простежена в розкопі I. Таким чином, лощена кераміка становила близько 10—12% всієї кількості уламків.

Серед форм посудин розкопу I перш за все звертає увагу велика кількість горшків і особливо посудин для зберігання запасів, фрагментів від великих товстостінних посудин — корчаг та амфор. З уламків можна заключити, що вони належали не менше як до 14 різновидностей корчаг. Найбільш повне уявлення про посудини цього типу дають уламки з суб-

струкції жорна. У нас наведені два уламки величезних корчаг: сіро-глиняної, неорнаментованої (рис. 2, 7) та жовтоглиняної, оздобленої двома валиками з косими вдалинами, які мають різний похил (рис. 2, 8).

Ще один фрагмент корчаги з субструкції млинового спорудження дуже цікавий за технологічними ознаками. Випадковий відкол валика

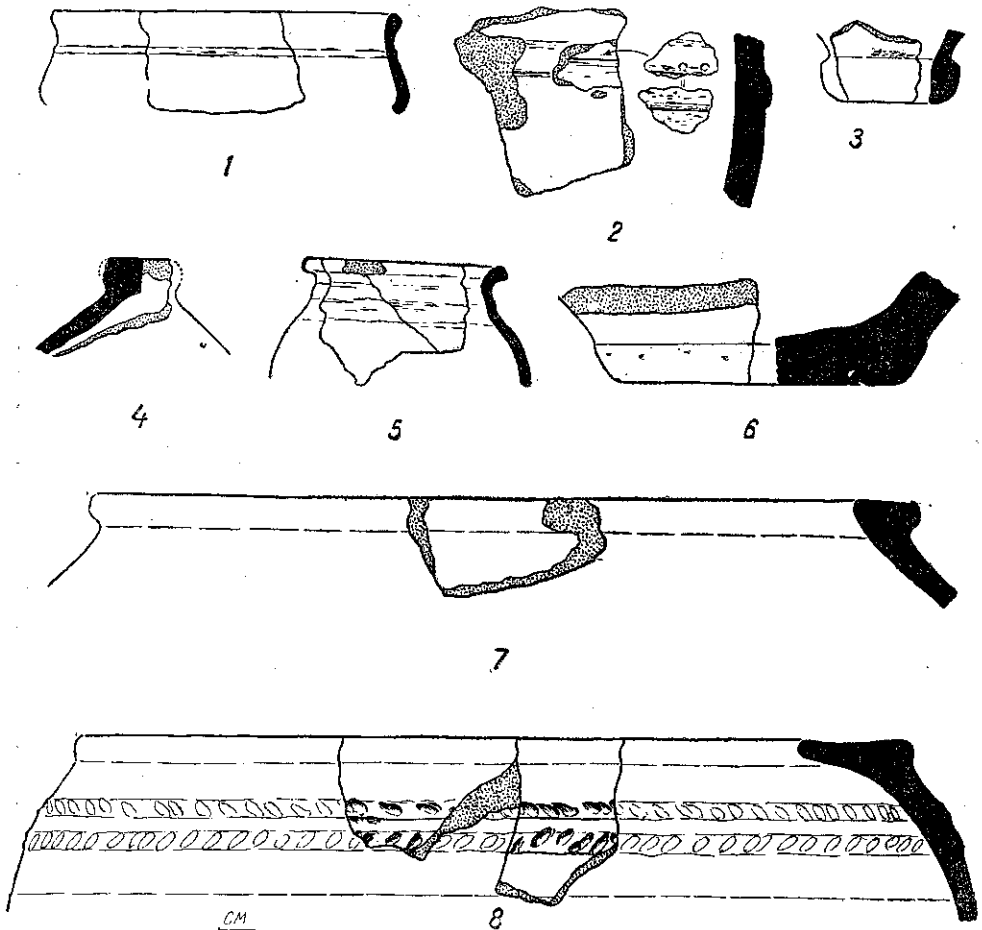

Рис. 2. Уламки керамічних посудин з поселення в с. Луці-Врублівецькій.

показує, що його було наліплено на місце, де перед цим проведено горизонтальний жолобок, що мав сприяти міцності прикріплення валика (рис. 2, 2). Крім описаних способів орнаментації, корчаги оздоблювались рядами врізаних паралельних ліній, виконаних гребінкою. Багаторядна хвиляста лінія, що так часто зустрічається в поселеннях на Дністрі, в цьому районі, однак, мало розповсюджена.

У нашому матеріалі уламок корчаги, орнаментований сполученням однорядних хвиль, поділених горизонтальною прямою, відомий з підйомних зборів (табл. II, 4). Про масивність дниць цього роду посуду говорять два уламки, які також походять з субструкції жорна (рис. 2, 6).

Серед каменів огорожі було знайдено масивний край корчаги чорного кольору, недбайливо сформований (табл. I, 1). Цей уламок цілком збігається з вінцями, знайденими в субструкції.

Весь посуд описаного типу зроблений з спеціально приготовленої глини з домішкою середньо- і крупнозернистого піску. Глина добре промішана і рівномірно випалена.

Серед горшків для варіння їжі можна виділити два типи. Один з них має круті плічка (табл. I, 2, 3, 9), другий — більш пологі (табл. I, 4—8, 10—12). Цікаво, що й оформлення вінців горшків обох типів в ряді випадків не збігається. У горшків першого типу переважно зустрічаються потовщені округлі вінця. Серед горшків другого типу, крім згаданих, зустрічаються інші форми вінець, що знаходять собі аналогії в часи Київської Русі. Це, зокрема, відігнуті вугласті вінця (рис. 2, 5; табл. I, 3), посудина з трикутними вінцями та „карнизиком“ (табл. I, 6, 8). Також дуже цікавий екземпляр з виступом по верхньому краю відігнутих вінець (табл. I, 4). Орнамент на горшках дуже скромний — це паралельні врізані лінії та слабо виявлені валики, проведені на плічках (рис. 2, 5; табл. I, 7, 9). Нижня частина горшків часто покрита щербинами. Дно переважно зроблено у вигляді підставної плитки. Матеріал, з якого зроблені обидва типи горшків, аналогічний: це сіра глина, з домішкою дрібно- і середньозернистого піску. Однак серед горшків з пологими плічками зустрічаються посудини іншого випалу, при якому вони дістали жовтий колір.

Крім описаних видів посуду, в значно меншій кількості зустрічаються уламки іншої кераміки. Це, перш за все, миски, які відзначаються різноманітністю форм.

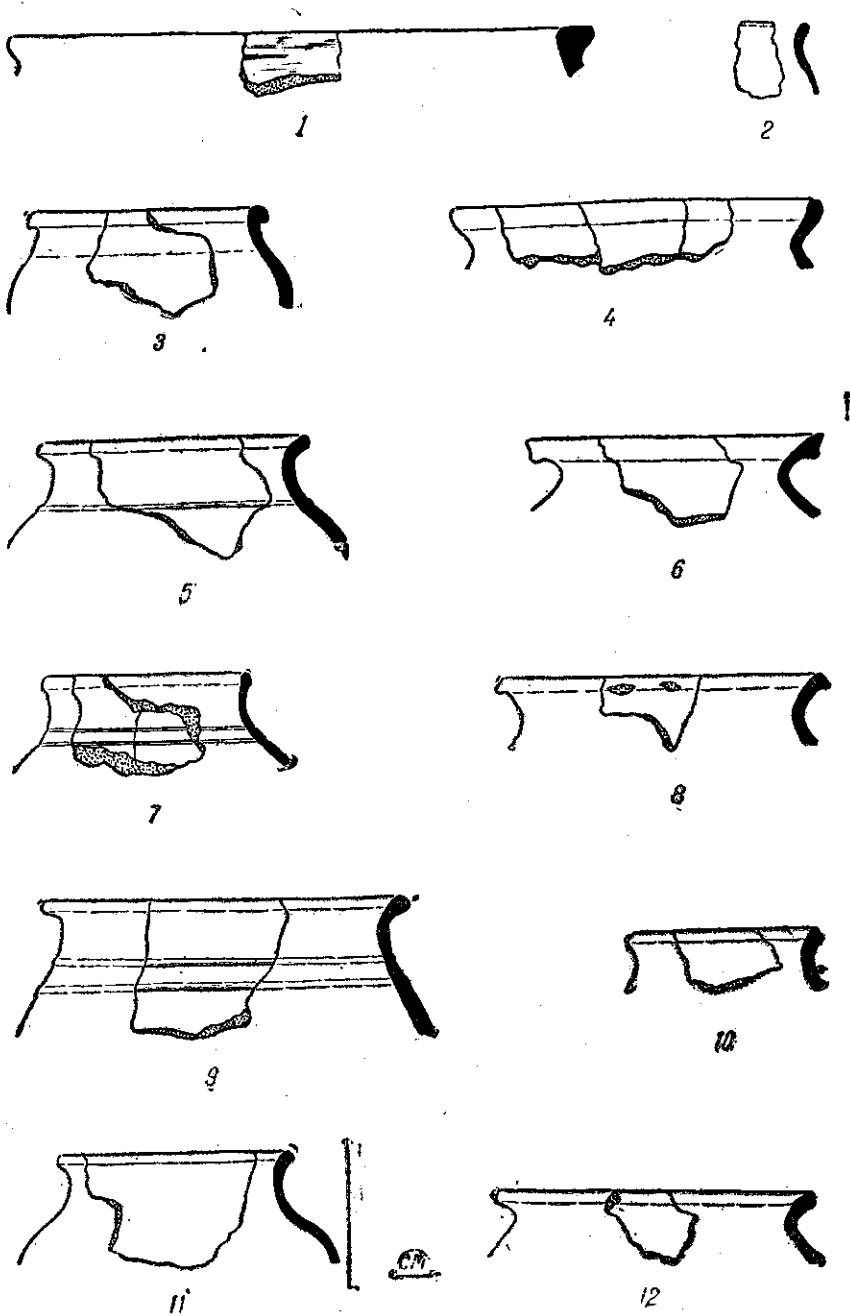
З субструкції жорна походить миска-кришка, звичайна для поселень черняхівського типу (рис. 2, 4).

На млиновому спорудженні лежала миска іншого типу, з валиком під відігнутими потовщеними вінцями (рис. 2, 1). Інша миска, чорна і лощена, також була орнаментована валиком під вінцями (табл. II, 14). Осторонь, з північного боку, знайдена лощена жовтоглиняна миска з вертically поставленим прямим краєм. На межі перегину біконічного тулуба вона була оздоблена проведеними навкіс канелюрами (табл. II, 1). Друга велика лощена сіроглиняна миска з плоским широким краєм була знайдена недалеко від попередньої між уламками глиняної обмазки. Під вінцями в матовій смузі прокладено зигзаг (табл. II, 11). Дно обох мисок, відновлених повністю, має кільцеву ніжку. Інша миска з розкопу I мала також сформовані вінця, однак не була покрита лощінням (табл. II, 2). Зигзагоподібними лощеними лініями орнаментувались і інші миски з округлим потовщеним краєм (табл. II, 3). В підйомному матеріалі є миски відкритого типу (табл. II, 15).

Нечисленні на поселенні і уламки глечиків. За весь час розкопок було знайдено лише 4 фрагменти ручок, оздоблених подовжніми жолобками, які звичайно мають ручки глечиків.

Про наявність кубків можна судити тільки з єдиного фрагмента з розкопу I (табл. II, 9).

Миски, глечики і кубки, судячи з аналогії та з виявлених експедицією фрагментів, іноді були покриті лощінням. Орнаментация їх складалася з лощених зигзагів та сітки, проведених по залишеній матовій смузі, що охоплювала посудину в верхній частині. Фрагмент чорної лощеної миски (?) з відігнутими вінцями орнаментований по плічках відбитком подвійного штампа-розетки (табл. II, 12). Цілком подібний

Речі з поселення перших століть н. е. на Південному Бузі.

орнамент з подвійними розетками відомий на уламку чорної лощеної миски з Мар'янівки (на Південному Бузі).

Найхарактернішою рисою орнаментациі кераміки Побужжя є оздоблення посуду косими насічками та майже повна відсутність орнаменту у вигляді карбованого пунктиру. Для підтвердження можна привести ліпний чорний кубок з поховання № 5 в с. Данилова Балка. Біконічний кубок лише по межі перегину тулуба вкритий косими насічками. Це є показовим, бо добре відомо, що в культурі полів поховань у Подніпров'ї і Західній Україні саме кубки найчастіше були вкриті карбованим орнаментом, виконаним зубчастим коліщатком.

На лівому березі р. Синиці на віддалі близько 1 км від описаної пам'ятки, на другому нами виявленому поселенні, в с. Синицівці (кол. Молдаванці), був піднятий уламок чорної лощеної посудини з косими канелюрами по межі перегину тулуба. На ребрах між канелюрами, там, де в ряді випадків, наприклад в Подністров'ї (с. Вороновиці), прокарбовано пунктир, були нанесені косі насічки нігтьового орнаменту. Доказом самотності ряду рис бузького посуду перших століть н. е. є уламок денця жовтоглиняної посудини на підставній плитці, знайдений і на поселенні між Синицівкою і Сабатинівкою. Нижня частина дна посудини, що виступає, була орнаментована косими насічками (табл. II, 13). Єдина аналогія подібного роду знову ж таки походить з Побужжя. Це нижня частина миски, знайденої десь в районі Звенигородки, що зберігається в Уманському музеї. Однак там насічка по краю кільцевої ніжки, який виступає, не так яскраво виявлена¹.

Повертаючись до характеристики наших матеріалів, відзначимо, що, крім описаних способів орнаментациі, тут зустрічається дуже цікава обробка нижньої частини посуду з широкими вертикальними площинами (табл. II, 16). Ця орнаментация розповсюджена більш широко і пов'язана з Причорномор'ям та дністровсько-бузькими пам'ятками. На дослідженому нами поселенні було знайдено значну кількість уламків кераміки, яка походить з Причорномор'я. Біля краю розвалу лежали уламки роздавленої амфори. Пожежа дуже пошкодила рифлені стінки амфори і зробила неможливим поновлення її загального вигляду. На млиновому спорудженні і біля нього виявлені уламки червоноглиняних амфор. Тут знайдено коричнюватий уламок амфори з заглибленням посередині дна (рис. 2, 3). Осторонь, з південно-східного боку, лежав уламок амфори з вузькою шийкою. Рифлені уламки стінок амфори знайдені і серед розваленої обмазки. Біля печі-кам'янки в розкопі II також знайдені уламки вузькогорлих амфор III—IV ст. ст. н. е.

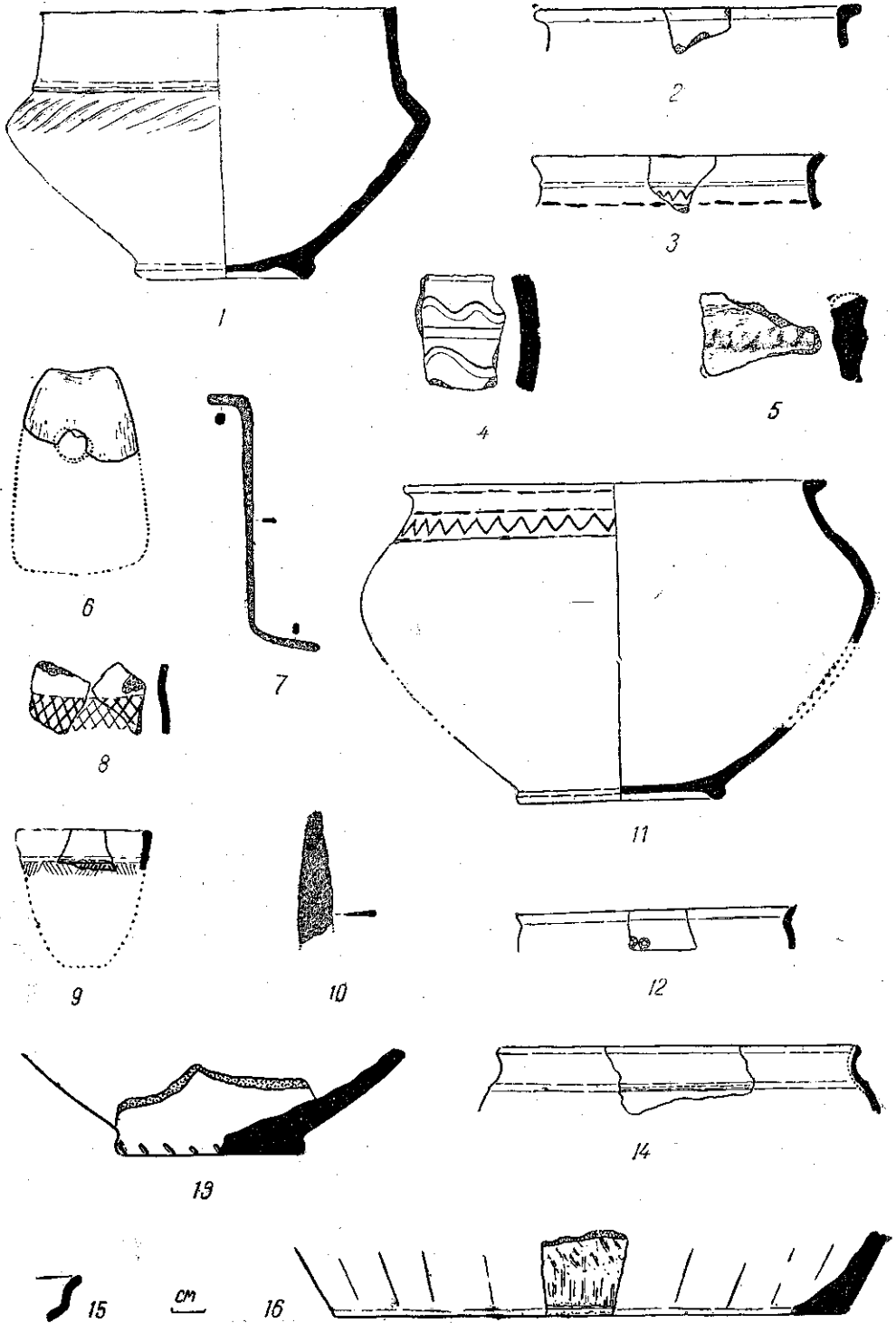
Серед інших знахідок на поселенні слід відмітити залізні предмети: фрагментований ніж (табл. II, 10) та ключ (табл. II, 7) типу, який був в побуті на дуже великих територіях в перші століття н. е.

Уламки скла незначних розмірів не дозволяють судити про форму посуду, якому вони належали.

Висновки

Отже, жителі древнього поселення між сс. Синицівкою (Молдаванкою) і Сабатинівкою займались землеробством та скотарством, про що свідчать знахідки млинового спорудження та кістяні залишки. Крім того, населення займалось рибальством, про що говорить знахідка глиняного грузила для сіті, знайденого в північній частині розкопу I (табл. II, 6).

¹ Фонди Уманського краєзнавчого музею (№ 119) 460. 13.

Речі з поселення перших століть н. е. на Південному Бузі.

Склад кераміки на розкопі I підтверджує припущення, що на місці розвалу обмазки було якоесь господарське приміщення.

Збіг форм окремих посудин млинового спорудження, з одного боку, з керамікою, знайденою в кам'яній огорожі, показує, що ці спорудження не були відділені скільки-небудь значним проміжком часу (порівн. корчаги рис. 2, 2, 7; табл. I, 1).

Збіг форм кераміки та її орнаментациї дозволяють вважати піч в розкопі II і млинове спорудження синхронними пам'ятками (порівн. рис. 2, 5 і табл. I, 3).

Уламки привізної і місцевої кераміки у поєднанні з іншими знахідками доводять приналежність даної пам'ятки до III—IV ст. ст. н. е. і, цілком імовірно, більш точно — до межі цих століть. На поселенні поряд з фрагментами кераміки, типовими для більш раннього часу, є у великій кількості посуд, широко відомий в пізніх пам'ятках черняхівського типу. Наприклад, корчаги з пластичною орнаментациєю, горшки, вкриті щербинами, оформлення вінець горшків близькі до посуду епохи Київської Русі. Також типова подібність миски, орнаментованої косими канелюрами по межі перегину тулуба (табл. II, 1), до знайденої в Ягнятині пізньої пам'ятки культури полів поховань.

Уламки вузькогорлих амфор і фрагмент глечика з червоним покриттям відповідають датуванню III—IV ст. ст. н. е.

Вивчення кераміки з поселення в цілому, враховуючи сусідні побузькі пам'ятки, дає нові риси, що підтверджують специфіку локального варіанта культури полів поховань в середньому Побужжі.

В той же час на основі вивчення кераміки й інших знахідок розглянутої пам'ятки є всі підстави включати дане поселення в культурну єдність полів поховань черняхівського типу. Відмінність побузьких пам'яток простежується на деталях, а основні риси культури збігаються з наддніпрянськими (наземні напівземлянкові житла, форми горшків, мисок та ін.).

Особливо важливою є знахідка млинового спорудження. До цього часу не було відомо, яким чином провадився помел зерна на поселеннях черняхівської культури. Якщо для скіфського часу досить добре були відомі знахідки зернотерок, а для часів Київської Русі — жорен¹, то про техніку розмелу зерна на початку нашої ери можна було тільки робити припущення.

Оскільки на Україні в пам'ятках перших століть н. е. ми не знаємо споруджень, подібних до описаної вище знахідки, постало питання про шукання аналогій. Найбільш добре вивчені способи розмелу зерна в Греції та Римі. Як пише П. Н. Шульц, у Римі в знаряддях промислової обробки зерна зернотерка змінюється ручними і тяговими жорнами і останні вже частково в часи імперії замінюються водяним млином², який з'являється вже в I ст. н. е., але широке розповсюдження одержує лише в IV—V ст. ст. Що торкається вітряних млинів, то вони ввійшли у вжиток ще пізніше — в епоху середньовіччя³. Таким чином, в Римі на початку нової ери в основному користувалися ручними або тяговими жорнами.

¹ Б. А. Рыбаков, Жернова Вщижского городища, КСИИМК, вып. XI, стор. 15—19; М. Каргер, Розкопки у Києві в 1946 р., Археологічні пам'ятки УРСР, т. I, 1949, стор. 13.

² П. Н. Шульц, Техника античного рабовладельческого общества, Сборник „Очерки истории техники докапиталистических формаций“, изд. АН СССР, 1936, стор. 147.

³ М. Е. Сергиенко, Помпеи, изд. АН СССР, 1949, стор. 104.

Загальною рисою млинів цього часу є вживання двох кам'яних жорен, основного нерухомого (лат. *meta*, лежняк) і обертового верхнього (лат. *catillus*, бігун). Не говорячи вже про добре вивчені помпейські млини з двоконусним тяговим жорном¹, й інші типи млинів, що вживалися в Римській імперії, мало подібні до нашого. Для того щоб в цьому переконалися, досить порівняти відповідні дані, наведені в словнику Даремберга², чи зображення римських млинів на барельєфах того часу³. В римських укріплених поселеннях, які довго існували на території „варварської“ Європи, знаходять велику кількість ручних млинів.

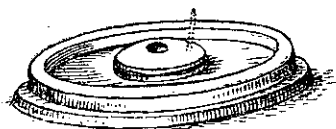

Рис. 3. Древній слов'янський млин (близько X ст. н. е.) з Різаків, Лужицької області, — за Л. Нідерле.

Так, наприклад, в Заальбурзі біля Хомбурга у Південній Німеччині були знайдені жорна в кількості більше 100 штук. Вони мали круглу форму при діаметрі від 38 до 82 см. Нижнє жорно не мало наскрізного отвору, а мало лише заглиблення для штифта, на якому обертався бігун. Подібні, зроблені з базальтової лави, ручні млини, існували на поселеннях місцевого населення, наприклад в Хунсбурні, кельтському місті, так само як і в інших населених пунктах початку

н. е. А. Гетце визначив серед ручних млинів ряд типів. Найбільш близький до нашої знахідки тип „млина з випуклим підложжям“ (*Unterlage*), тобто випуклим нижнім жорном і двогнутим верхнім. Діаметр такого жорна 30—40 см. Нижнє жорно тут рідко має наскрізний отвір, але в більшості випадків має заглиблення, в яке входить штифт. Верхнє жорно має в такому випадку отвір в центрі, який повинен бути досить великим, бо такий отвір служить не тільки для закріплення сполучного штифта, але й для засипання зерна.

Подивимось тепер, як стоїть питання з млинами у слов'ян. На думку відомого чеського археолога Л. Нідерле, „у слов'ян подібні млини (ручні млини. — *E.C.*) знаходять тільки в кінці язичеської епохи“, тобто в X—XI ст. ст.⁴. Цей факт, як вважає названий автор, підтверджується даними мови і археології. Які ці дані, він не вважає потрібним викласти. За своєю будовою такі млини, говорить Л. Нідерле, не відрізняються від існуючих донині у відсталих районах (наприклад, в Карпатах).

Наведений ним малюнок однієї такої знахідки (із Різаків в Лужицькій області), датований приблизно межею I—II тисячоліть н. е., зображає круглу вимостку з плоских каменів, щільно пригнаних один до одного (рис. 3). Центр вимостки займає кругле жорно. Лінзоподібний верхник покладений на вгнуту поверхню нижнього жорна. Мука з-під жорен висипалася в згадану площинку, де її й збирали⁵.

Власне, така ж округла врита в землю вимостка була представлена і в нашій знахідці. Таким чином, хоч в певних деталях описане нами вище млинове спорудження часу полів поховань відрізняється від знахідки в Різаках, все ж є підстави розглядати нашу знахідку як родоначальну форму для слов'янських млинів даного типу.

¹ М. Е. Сергиенко, Помпеи, изд. АН СССР, 1949, стор. 104, рис. 28, стор. 106, рис. 29.

² Ch. Daremberg et Edm. Saglio, Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines, Vol. III/2, Paris, 1904, стор. 1960—1961.

³ O. Jahn, Darstellungen antiker Reliefs., Berichte über die Verhandlungen der königlich-sächsischen Gesell. d. Wissensch., B. XIII, Leipzig, 1861, стор. 340—348.

⁴ L. Niederle, Manuel de l'antiquité Slave, vol. II, Paris, 1926, стор. 198.

⁵ Там же, стор. 197, рис. 67.

Значний інтерес в цьому розумінні становлять дані етнографії. Ще в середині минулого століття на Україні вживалися млини з жорнами, які приводилися в рух волами¹.

Отже, базуючись на скупих етнографічних свідченнях і маючи на увазі дані розкопок, можна твердити, що в південних районах у слов'ян були у вжитку млинові спорудження у вигляді округлої вимостки з жорном посередині, яке мало іноді неправильну форму. Реконструюючи, на основі наведених аналогій, спорудження з розкопу I між Синицівкою і Сабатинівкою, можна припустити, що в нього верхнє жорно-бігун повинне бути плоским знизу і мати посередині наскрізний отвір для засипки зерна. В рух воно приводилось однією людиною, тому що його розміри були невеликими і не перевищували діаметра лежняка, тобто 0,45 м; чи обертання провадилось з допомогою короткої ручки, вправленої в бігун, чи з допомогою довгої жердини, що була одним кінцем прикріплена в жорні, а другим — прив'язана до стелі навісу, — твердити не можна. Однак ручки останнього типу найбільше розповсюджені на ручних млинах часів Київської Русі і широко відомі з етнографічних матеріалів.

Судячи з розкопок інших аналогічних поселень полів поховань, далеко не в кожному будинку був такий млин, тим більше, що виготовлення його вимагало певного мистецтва і навичок по обробці каменю. Побудова млинового спорудження вимагала зусиль цілого колективу, якому цей млин і належав. Тому, очевидно, спорудженням між Синицівкою і Сабатинівкою користувались декілька сімей.

Треба сподіватися, що знахідка млинового спорудження між Синицівкою і Сабатинівкою не залишиться поодиноким явищем серед пам'яток культури полів поховань. Неодноразово на поселеннях цього часу знаходили жорна, не знаючи точно, чи можна вважати, що вони належали населенню перших століть н. е.

Э. А. СЫМОНОВИЧ

МЕЛЬНИЧНОЕ СООРУЖЕНИЕ ПЕРВЫХ ВЕКОВ н. э. НА ЮЖНОМ БУГЕ

Резюме

В 1949 г. отрядом Среднебугской экспедиции Института археологии Академии наук УССР были произведены раскопки на поселении первых веков н. э. между сс. Синицевкой (б. Молдаванкой) и Сабатиновкой.

Особый интерес вызвала находка мельничного сооружения III—IV вв. н. э., представлявшего собой округлую площадку, сложенную из камней и обломков глиняной посуды, промежутки между которыми были промазаны глиной. Середину площадки занимал гранитный жернов неправильной ромбовидной формы. Верхний подвижной жернов не обнаружен, — вероятно, жители использовали его в другом месте.

Мельничное сооружение было расположено под навесом, у стены наземной хозяйственной постройки, погибшей во время пожара. Значительную часть керамического материала составляли обломки сосудов

¹ П. Лялин, Описание разного рода мельниц, находящихся в Малороссии, ЖМГИМ, XVII, 1845, стор. 120.

для хранения запасов (корчаги и амфоры). Анализ керамики и других находок показывает высокий уровень ремесленного производства этого времени. Ряд своеобразных черт керамики подкрепляет мнение о специфике локального варианта черняховской культуры Побужья в первые века н. э.

Отсутствие аналогий нашему мельничному сооружению в Риме и его галльских и германских провинциях указывает на местное происхождение подобных мельниц. Они являются родоначальным типом, характерной представительницей которых в славянских землях на рубеже I—II тысячелетий н. э. является находка в Резаках, Лужицкой области.

Значение нашей находки особенно велико потому, что она впервые показывает, как производилось размельчение зерна у ранних славян в первые века н. э., и свидетельствует о том, что с древнейших времен на поселениях культуры полей погребений появляется своеобразная ручная мельница.